

ARTEFACTE DECONTEXTUALIZATE PRIN ACTIVITĂȚILE DE BRACONAJ ARHEOLOGIC DIN MUNȚII ȘUREANU. DESPRE UN LOT DE UNELTE DACICE PREDAT MUZEULUI DE ETNOGRAFIE ȘI ARTĂ POPULARĂ ORĂȘTIE

Claudiu PURDEA*

Decontextualised Artefacts Associated with Archaeological Looting in the Șureanu Mountains: The Case of a Dacian Tool Assemblage Transferred to the Museum of Ethnography and Folk Art in Orăștie

Abstract. *This paper focuses on the recovery and scholarly assessment of scientific information concerning a group of eleven Dacian iron artefacts originating from the archaeological site of Grădiștea de Munte-Pârâul Prelucilor. The objects were subject to archaeological looting activities and were transferred to the Museum of Ethnography and Folk Art in Orăștie following the initiation of criminal proceedings in the case known as “Aurul dacic”. By bringing together judicial documentation and the historical–archaeological analysis of the artefacts, the study aims to clarify the circumstances of their discovery and to situate this assemblage within the well-established typological framework of Dacian tools. The concluding section outlines the methodological constraints inherent in such an approach, imposed by the lack of systematic archaeological investigation and by the fragmentary nature of the available evidence.*

Keywords: *archaeological poaching, Dacian iron tools, archaeocriminology, ancient history, cultural heritage.*

Cuvinte-cheie: *braconaj arheologic, unelte dacice din fier, arheocriminalistică, istorie antică, patrimoniu cultural.*

După cum am menționat și în alte rânduri, braconajul arheologic constituie o formă de criminalitate cu impact major asupra siturilor și bunurilor aparținând patrimoniului arheologic mondial. Nici spațiul românesc nu a fost ferit de manifestarea acestui fenomen, intensificarea sa fiind evidentă mai ales în perioada post-1989, când structurile instituționale anterioare au fost desființate, iar cadrul legislativ destinat protejării patrimoniului cultural a cunoscut un vid normativ temporar. În climatul de instabilitate socială și economică al acelor ani, numeroși indivizi au identificat în exploatarea ilegală a vestigiilor arheologice o sursă ilicită de venit, fapt favorizat de apariția pe piață a dispozitivelor pentru detectarea metalelor. În consecință, siturile arheologice din Munții Șureanu au devenit obiectul unor acțiuni sistematice de sustragere și degradare, fiind vizate în special descoperirile de tip tezaur, percepute ca mijloace rapide de îmbogățire¹. Încurajați în mod implicit de

* Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România; e-mail claudiu.purdea@uab.ro.

¹ Pentru o privire de ansamblu asupra fenomenului infracțional, vezi Lazăr, Condruz 2007, p. 44-48; Ciută 2016, p. 135-148 și Lazăr 2020, p. 132-145, iar pentru contextele arheologice documentate pe cale judiciară Lazăr 2025, p. 53-122.

apariția în presa locală și centrală a unor articole care prezentau într-o lumină favorabilă căutarea de comori, localnicii au început să exploateze noua posibilitate, care era pe cale să îi transforme pe „moți în multimilionari”²!

Acțiunile de vandalizare a siturilor arheologice din arealul menționat au condus la descoperirea unor tezaure monetare și orfevro-monetare de mari dimensiuni, care însumează cantități apreciable de metal prețios³. Totuși, având în vedere incapacitatea detectoarelor de metale disponibile în perioada respectivă de a diferenția metalele nobile de celelalte tipuri de metal, braconierii siturilor arheologice s-au confruntat cu o dificultate majoră. Siturile supuse intervențiilor ilegale erau bogate în depozite de unelte și în lupe din fier, astfel încât, în numeroase cazuri, săparea unei gropi era urmată de descoperirea unor artefacte lipsite de valoare economică pentru aceștia. În lipsa oricărui interes pentru conservarea materialului arheologic, artefactele respective erau fie abandonate pe marginea gropilor, fie reîngropate, împreună cu ambalaje provenite de la țigările sau produsele alimentare pe care le consumau. Materialele abandonate la suprafață în situl de la Sarmizegetusa Regia au fost recuperate anual de către colectivul de cercetare a sitului⁴.

În același timp, practica judiciară indică faptul că, uneori, a existat interes și pentru artefactele din fier, iar sustragerea depozitelor de unelte s-a desfășurat concomitent cu goana după tezaurele dacice. Însă, având în vedere valoarea redusă a prejudiciului material produs, aceste fapte nu au fost încadrate ca infracțiuni, fiind sancționate, cel mult, contravențional. Această situație a favorizat apariția și dezvoltarea unei piețe informale, în cadrul căreia localnicii sau persoane aflate în legătură cu aceștia au comercializat astfel de loturi unor indivizi care se prezentau drept colecționari, în unele cazuri fiind surprinși în momentul efectuării tranzacțiilor. În aceste situații, între care se înscrie și cazul de față, bunurile au fost indisponibilizate și au intrat în patrimoniul muzeelor. În alte cazuri, cumpărătorii sau beneficiarii acestor bunuri le-au predat, din proprie inițiativă, instituțiilor muzeale.

² Crișan, 1997, p. 16.

³ Purdea 2019, p. 194, nota 295; Lazăr 2024, p. 98-156; Lazăr 2025, p. 53-122.

⁴ În documentația de șantier a sitului Sarmizegetusa Regia, pe care am consultat-o în timpul cercetării doctorale, prin bunăvoința colegului R. Mateescu, era consemnată recuperarea unor unelte abandonate (o pilă dacică din fier pe Vârful Godeanu și un depozit de unelte pe terasa a VIII-a) de braconieri încă din anul 1995 (vezi Purdea 2024b, p. 57). Începând cu anul 2001 și până în anul 2007, rapoartele de cercetare publicate în *Cronica cercetărilor arheologice* consemnau că activitatea braconierilor din siturile arheologice era extrem de intensă, iar cantitatea bunurilor recuperate, semnificativă. Pentru acuratețea informațiilor redau citatul: „Tot cu prilejul funcționării șantierului s-a constatat împânzirea Dealului Grădiștii (locul Sarmizegetusei Regia), a Fețelor Albe și a Meleii cu gropile făcute de căutătorii de comori, care au aruncat piesele de fier, mai rar de bronz. «Pieptănând» cele trei situri adesea s-a putut localiza proveniența pieselor aruncate în jurul gropilor și s-a constatat că «depozitele» de fier și de unelte au fost ascunse de daci în buza teraselor (întocmai ca la Căprăreata, unde s-a cercetat un mare atelier metalurgic de-acum bine cunoscut). Cantitatea și diversitatea pieselor «recuperate» este impresionantă” (Glodariu *et alii* 2002, p. 149).

Obiectivul principal al studiului îl constituie evidențierea unei alte dimensiuni a impactului pe care braconajul arheologic l-a avut asupra siturilor din arealul Munților Orăștiei, prin concentrarea asupra unor artefacte importante din punct de vedere științific, dar care, de regulă, erau abandonate de către braconierii interesați preponderent de descoperirea tezaurilor. În acest sens, studiul își propune să prezinte cazul unui lot format din 11 unelte dacice, predat Muzeului de Etnografie și Artă Populară din Orăștie⁵ în anul 2004, lot recuperat de autoritățile judiciare în momentul în care urma să fie comercializat unei persoane din municipiul Arad.

Situația judiciară

De la debutul acestui fenomen infracțional, localnicii au reprezentat o sursă importantă de informații, întrucât cunoșteau toponimia locală, iar unii dintre ei participaseră, ca muncitori, pe șantierele arheologice sistematice. În unele cazuri, a fost demonstrat, în cadrul procedurilor judiciare, că localnicii au fost căutați în mod expres de către braconieri, în vederea conducerii acestora către anumite puncte despre care aveau informații din literatura de specialitate. Astfel, aceștia au fost angrenați în asociații infracționale, îndeplinind roluri de călăuze și/sau informatori⁶.

Un astfel de caz este cel al lui Corcoduș (nume atribuit), cercetat în Dosarul penal nr. 151/P/2005 al Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, care, după începerea urmăririi penale, a predat muzeului anterior menționat, în două loturi (august și septembrie 2004), bunurile ce fac obiectul studiului de față. Acesta a declarat că artefactele au fost descoperite în pădure, în timp ce culegea ciuperci⁷. Conform documentelor judiciare consultate⁸, îndeletnicirea acestui localnic era cunoscută și presupunea desfășurarea unor activități cu detectorul de metale în situri arheologice, precum și recuperarea unor artefacte abandonate pe marginea gropilor de către alți braconieri, bunuri pe care ulterior le valorifica. De asemenea, acesta întreținea legături cu doi membri ai Asociației Căutătorilor de Comori și Tezaure Reșița, precum și cu un colector condamnat pentru trafic cu artefacte provenite din situri arheologice de pe teritoriul României, inclusiv din Munții Șureanu⁹. Pentru

⁵ La acest muzeu au ajuns și alte artefacte, recuperate de autoritățile judiciare de la localnici sau predate direct instituției de către persoane rămase anonime. Vezi Căsălean 2019, p. 355–364.

⁶ Purdea 2024b, p. 174.

⁷ Conform declarației personale din Dos. pen. nr. 151/P/2005, vol. XIV, f. 375r-v, dată în 4 ianuarie 2007.

⁸ Conform rechizitoriilor din Dos. pen. nr. 151/P/2005, f. 92-93 și Dos. pen. nr. 121/P/2014, ambele ale Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia.

⁹ În Adresa nr. 11302/6 noiembrie 2017 a Parchetului de pe lângă Tribunalul Hunedoara, f. 9v, din Dos. pen. nr. 3162/97/2017 al Tribunalului Hunedoara, se arată că acest Corcoduș avea o relație apropiată cu persoane cercetate penal pentru traficul și valorificarea unor bunuri arheologice furate din siturile de la Sarmizegetusa Regia – *Dealul Muncelului și Piatra Roșie*, cărora le oferea cazare atunci când veneau în zonă pentru a efectua detecții și săpături neautorizate.

aceste activități a fost cercetat penal, însă nu a fost condamnat, fiind sancționat doar contravențional, fie ca urmare a intervenirii prescripției răspunderii penale, fie deoarece, în urma cercetărilor efectuate, dosarul a fost clasat de procuror pe motivul insuficienței probelor necesare stabilirii vinovăției.

Lotul de unelte care face obiectul acestui studiu a fost descoperit în punctul numit *Pârâul Prelucilor* (zona *Ceata*). Preluarea acestora de către muzeu nu a rezultat dintr-o predare voluntară, ci, așa cum reiese din rechizitoriu, în urma unei încercări nereușite de valorificare prin intermediul unei persoane din Arad, ocazie cu care bunurile au fost ridicate de organele de poliție și predate Muzeului Civilizației Dacice și Romane, secția Orăștie, întrucât Muzeul de Etnografie și Artă Populară funcționează ca secție a MCDR¹⁰. În registrul de inventar al acestei instituții s-a utilizat o încadrare mai generală, astfel că proveniența pieselor este declarată ca fiind *Vârful lui Hulpe*, un mamelon aflat la confluența *Pârâului Prelucilor* cu *Valea Anineșului*¹¹, așa cum acestea au fost publicate într-un catalog de expoziție¹². Artefactele au mai fost menționate în lucrări de specialitate¹³, dar prezentul studiu este primul care urmărește să redea în mod sistematic istoria celor 11 unelte, de la momentul recuperării până la includerea lor în inventarul muzeal.

Discuții

Importanța metalurgiei pentru societatea dacică a fost subliniată în repetate rânduri în literatura de specialitate, care evidențiază că fierarul beneficia de un statut privilegiat, deoarece atelierele erau situate în apropierea templelor, chiar în capitala regatului¹⁴. Aceasta a determinat și interesul specialiștilor pentru uneltele abandonate pe marginea gropilor de braconaj arheologic.

La începutul anilor 2000, în literatura de specialitate au fost publicate articole dedicate loturilor de unelte recuperate de pe marginea gropilor de braconaj arheologic, fie de arheologi, fie de paznicii siturilor, sau predate instituțiilor muzeale de către localnici¹⁵. Analiza acestora a evidențiat că siturile de la Grădiștea de Munte – *Sarmizegetusa Regia*¹⁶, *Vârtoape*¹⁷, *Valea*

¹⁰ Conform rechizitoriului Dos. pen. nr. 151/P/2005 al Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, f. 93.

¹¹ Glodariu *et alii* 1996, p. 81.

¹² Cinci piese din acest lot (cei trei clești, dornul și ciocanul) au fost publicate în catalogul de expoziție *Fierul și artefactele sale*, Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia (secția Arheologie), 2005, p. 14, 16-17, cu fișe întocmite de colegul Cristinel Plantos.

¹³ Plantos 2005, p. 14, 16-17; Purdea 2024b, p. 436 (fără ilustrație).

¹⁴ Iaroslavschi 2005.

¹⁵ Trohani 2003, p. 143-158; Purdea 2024b, p. 440-450.

¹⁶ Ferencz 2001, p. 151-158; Iaroslavschi, Mateescu 2008-2009, p. 121-123.

¹⁷ Chișu, Benea 2001, p. 143-144.

*Rea*¹⁸, *Fețele Albe*¹⁹, *Dealul Anineșului (Râpa cu Galbeni)*²⁰, *Dealul cu Crumpen*²¹ și *Pustâiosu*²², precum și situl de la Alun – *Piatra Roșie*²³, au oferit cele mai mari cantități de unelte.

În completare, loturi semnificative de unelte au fost recuperate și de autoritățile judiciare în timpul perchezițiilor domiciliare sau în cadrul operațiunilor de urmărire. Totalul acestora atinge 520 de piese, la care se adaugă 1039 de piese aflate în colecția Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, dintre care 693 (unelte, arme, feronerie, componente de car, lupe din fier și alte obiecte metalice) provin exclusiv de la Sarmizegetusa Regia²⁴.

Ne vom îndrepta atenția asupra tipologiei artefactelor descoperite în proximitatea zonei de proveniență declarată pentru lotul analizat. Un caz relevant a fost documentat și publicat imediat după sustragerea din situl arheologic²⁵.

Este important să menționăm un aspect relevant pentru activitățile de căutare a comorilor în arealul *Pârâul Prelucilor – Vârful lui Hulpe*. Conform unei legende, consemnate și în literatura de specialitate²⁶, în anul 1790 în această zonă ar fi fost identificat un mare tezaur monetar, în punctul care de atunci a fost denumit *Râpa cu Galbeni*.

Un interes similar a determinat un băcănean, posesor al unui detector de metale, să fie condus în zonă de pădurarul Ion Ciucurescu și să identifice pe Dealul Arieșului, un versant separat de *Vârful lui Hulpe* prin *Pârâul Prelucilor*, un lot compus din 22 de piese (printre care un topor, o sapă, două dălți, un crampon și un vârf de lance din bronz). Aceste artefacte nu au fost descoperite în același punct, ci pe două terase situate deasupra și dedesubtul *Râpei cu Galbeni*²⁷.

Prezentarea acestor activități de detecție este relevantă, deoarece lotul de unelte predat Muzeului de Etnografie și Artă Populară din Orăștie a fost descoperit în condiții similare, posibil de echipa care a efectuat aceste intervenții.

Potențialul arheologic al zonei a fost semnalat în literatura de specialitate încă din anul 1951, când era menționată fortificația de pe platoul

¹⁸ Ferencz, Bodó 2004, p. 297-306.

¹⁹ Chișu, Benea 2001, p. 144-145; Bodó, Ferencz 2002, p. 121-143.

²⁰ Iaroslavschi, Bozu 2001, p. 127-141.

²¹ Ferencz, Bodó 2004, p. 297-306.

²² Purdea 2024b, p. 101.

²³ Ferencz, Bodó 1999-2000, p. 169-181; Ferencz, Rădeanu 2002, p. 145-159; Sîrbu *et alii* 2005, p. 7-105.

²⁴ Conform informațiilor furnizate de dr. Răzvan Mateescu, coordonatorul echipei de cercetare arheologică a siturilor din arealul analizat. Vezi Purdea 2024b, p. 27, nota 46.

²⁵ Iaroslavschi, Bozu 2001, p. 129-141.

²⁶ Pețan 2018, p. 72.

²⁷ Iaroslavschi, Bozu 2001, p. 128-129.

mamelonului și terasele antropogene de pe *Vârful lui Hulpe*²⁸, cu urmele de locuire identificate pe acestea. Ulterior, în 1996, au fost aduse completări referitoare la ambii versanți separați de *Pârâul Prelucilor*, respectiv *Vârful lui Hulpe* și *Dealul Arieșului/Anineșului*, unde au fost identificate turnuri cu fundații din piatră fasonată.

În 2015, o nouă cercetare de teren nu a putut identifica aceste turnuri, iar versanții printre care curge *Pârâul Prelucilor* sunt abrupti, ceea ce face puțin probabilă construcția de turnuri în zonă. În schimb, a fost confirmată existența teraselor menționate anterior, iar pe una dintre ele, pe *Dealul Anineșului*, a fost găsită o piesă metalică abandonată pe marginea unei gropi. De asemenea, în punctul numit *Fața Cetei* sau, conform noilor cercetări, *La Pădini*, au fost descoperite trei lupe de fier, scoase la suprafață în timpul unor lucrări forestiere²⁹. Totodată, în 2010, profesorul pensionar Cornelius Ionescu a vizitat zona și a constatat, pe platoul unde se află ruinele de la *Vârful lui Hulpe*, efectele activităților ilegale de braconaj arheologic. Pentru acuratețea informațiilor redau citatul:

„Vârful este practic ciuruit de gropi. Ne-am instalat și noi stând comod pe marginea unei astfel de gropi, să vedem ce nu le-a trebuit căutătorilor. Cioburi de ceramică de toate felurile, roșie, neagră, mai groasă, mai subțire, unele de o finețe remarcabilă, probabil din import, de factură italică, o margine de pahar de sticlă, ce avea încrustat un fir metalic, poate un fel de armătură în jurul buzei. Cuie de fier aflate într-o stare avansată de degradare, cele mai bine păstrate făcând probabil picioare. Și cam atât. Aproape că nu ne venea să credem că suntem pe Vârful lui Hulpe-Vulpe. Dar eram”³⁰.

Revenind la lotul³¹ de artefacte de la *Pârâul Prelucilor* observăm că acesta este compus din unelte destinate meșteșugului fierăriei (trei clești, un ciocan și un dorn), tâmplăriei (o bardă și o unealtă pentru scobit lemnul), agriculturii (trei sape) și o parte a unei țâțâni (pipa care se fixa în drugul de lemn al porții). Pentru încadrarea lor am utilizat tipologia propusă de prof. I. Glodariu și E. Iaroslavschi în anul 1979.

Catalog:

1. **Bardă**, 1154 g, L – 157 mm, l tăiș – 137 mm, dim. canal înmănușare – 43 x 18 mm, adâncime canal – 52 mm, Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 82, tip II, nr. inv. 3006, pl. II/9 și pl.V/3.

²⁸ Daicoviciu, Ferenczi 1951, p. 45.

²⁹ Pețan 2015, p. 163.

³⁰ <https://corneliusionescu.wordpress.com/2010/07/04/varful-lui-vulpe/>, accesat la 27 noiembrie 2025.

³¹ Am evitat utilizarea termenului *depozit*, deoarece uneltele au fost predate în două rânduri, respectiv în august 2004 (nr. inv. 3004–3012) și în septembrie același an (nr. inv. 3029 și 3030), astfel încât nu se poate stabili dacă acestea au fost păstrate o perioadă la domiciliul lui Corcoduș sau dacă provin, mai degrabă, din două descoperiri distincte.

2. **Ciocan de fierar**, 1000 g, L – 145 mm, dim. parte activă – 54 mm x 13 mm, diam. orificiu pentru coadă – 31 x 30 mm, dim. muchie 36 x 39 mm, Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 47, tip. V, nr. inv. 3010, pl. II/6 și pl. V/2 (publicat la Plantos 2005, p. 17).

3. **Clește de fierar**, 636 g, L – 538 mm, diam. braț – 12 mm, L nit – 21 mm, diam. nit pentru fixarea brațelor – 16 mm, Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 50, tip VII, nr. inv. 3009, pl. II/3 și pl. III/3 (publicat la Plantos 2005, p. 16).

4. **Clește de fierar** (cu un braț rupt), 3582 g, L – 1100 mm, L braț – 960 mm, diam. braț – 21 mm, L nit – 10 mm, diam. nit pentru fixarea brațelor – 24 mm, Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 49, tip III, nr. inv. 3029, pl. II/1 și pl. III/1. (publicat la Plantos 2005, p. 15).

5. **Clește de fierar**, 1392 g, L – 590 mm, diam. braț – 14 mm, L nit – 28 mm, diam. nit pentru fixarea brațelor – 17 x 13 mm, Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 48, tip I, nr. inv. 3030, pl. II/2 și pl. III/2 (publicat la Plantos 2005, p. 17).

6. **Dorn**, 490 g, L – 99 mm, diam. cap – 42 x 38 mm, diam. zona activă – 19 x 15 mm, Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 54, tip II, nr. inv. 3004, pl. II/5 și pl. V/4 (publicat la Plantos 2005, p. 17).

7. **Sapă**, 746 g, L – 160 mm, l tăiș – 80 mm, diam. orificiu pentru coadă – 28 x 29 mm, dim. muchie – 34 x 35 mm, Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 68, tip. II, nr. inv. 3007, Pl. II/4 și Pl. IV/1.

8. **Sapă**, 752 g, L – 175 mm, l tăiș – 81 mm, diam. orificiu pentru coadă – 42 x 31 mm, dim. muchie 37 x 26 mm, Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 68, tip II, nr. inv. 3011, pl. II/7 și pl. IV/2.

9. **Sapă**, 770 g, L – 245 mm, l tăiș – 102 mm, diam. orificiu pentru coadă – 35 x 30 mm, dim. muchie – 28 x 28 mm, Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 68, tip II, nr. inv. 3005, pl. II/8 și pl. IV/3.

10. **Răzuitor/unealtă pentru scobit lemn**, 354 g, L – 325 mm, l tăiș – 60 mm, Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 94, nr. inv. 3012, Pl. II/11 și Pl. V/5.

11. **Tărană**, 333 g, L – 210 mm, l corp – 18 x 18 mm, diam. – 18 mm, Sîrbu *et alii* 2005, p. 55, nr. inv. 3008, pl. II/10 și pl. V/1.

Un prim aspect care trebuie lămurit este cel referitor la utilitatea și analogiile pentru fiecare tip de piesă în parte. Pe lângă trimerterile spre artefactele identificate în cadrul cercetărilor arheologice, mi-am propus să arăt și similaritatea cu piese provenite din activitățile ilegale de braconaj arheologic.

Cele trei sape, destinate activităților agricole și gospodărești, au analogii în descoperirile de la Grădiștea de Munte-*Sarmizegetusa Regia*, Grădiștea de Munte-*Fetele Albe*, Grădiștea de Munte-*Strâmbu*, Căpâlna și Tilișca³². Acestea aparțin tipului II (varianta b) potrivit tipologiei întocmite de I. Glodariu și E. Iaroslavschi. Între piesele din fier recuperate cu diverse ocazii de autoritățile judiciare prezența sabelor este semnificativă, iar exemplare din acest tip se găsesc în loturile de la *Piatra Roșie I* (10)³³, Grădiștea de Munte-*Vârtoape* (1)³⁴,

³² Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 68-69.

³³ Sîrbu *et alii* 2005, p. 14-16.

³⁴ Chișu, Benea 2001, p. 144.

Fețele Albe (4)³⁵, *Valea Rea* și *Dealul cu Crumpeni* (4)³⁶, *Dealul Anineșului* (1)³⁷, precum și loturile S.A. (13)³⁸, R.H.C. (12)³⁹, Ș.S.I. (3)⁴⁰, Z.M. (23)⁴¹, A.A.I. (3)⁴². În aceste loturi, sapele sunt asociate cu diverse unelte destinate fierăriei, agriculturii, tâmplăriei sau altor ocupații; totuși, nu există certitudinea că toate artefactele au fost descoperite împreună. O situație aparte pentru aceste loturi, adesea greu de recompus, o reprezintă descoperirea de la *Dealul Anineșului*, unde o astfel de sapă apare alături de un topor, un fier de plug și o cute, ascunse în crăpătura unei stânci⁴³.

Cleștii sunt unelte de prindere, de dimensiuni mari, utilizați în principal în activitățile metalurgice. Diferențierea acestora s-a realizat pe baza formei și a sistemului de închidere a gurii. În lotul de la Grădiștea de Munte-*Pârâul Prelucilor* avem prezente tipurile I, III și VII. Exemplare similare au fost identificate la Grădiștea de Munte-*Sarmizegetusa Regia*⁴⁴ (terasa a VIII-a și zona *Căprăreața*), iar în loturile recuperate în urma activităților de braconaj arheologic au fost descoperiți doi clești de tip I în cartierul civil de est al aceluiași sit (zona *Căprăreața*) și un exemplar de tip III în depozitul descoperit în anul 2015, în cartierul de vest⁴⁵.

Ciocanul de fierar de tip V, conform literaturii de specialitate, era utilizat în atelierele metalurgice pentru întinderea metalului și, probabil, pentru realizarea orificiilor pentru coadă, datorită formei sale asemănătoare cu cea a topoarelor. Piese similare au fost semnalate la Grădiștea de Munte⁴⁶. În rândul artefactelor recuperate de autoritățile judiciare, astfel de ciocane au fost identificate în loturile A.A.I. (1), R.H.C. (1), unde acestea se aflau alături de nicovale și clești⁴⁷.

Dornul este o unealtă utilizată atât în atelierele metalurgice pentru perforarea pieselor din tablă, cât și în meșteșugul pielăritului, cu aceeași funcție. În componența lotului analizat se află un dorn cu corp cilindric și cu partea activă de formă ovală (tip II). Exemplare similare au fost descoperite la Grădiștea de Munte-*Sarmizegetusa Regia* și Grădiștea de Munte-*Meleia*⁴⁸. În

³⁵ Ferencz 2001, p. 152; Chișu, Benea 2001, p. 144.

³⁶ Ferencz, Bodó 2004, p. 297-306 (cu textul de la erată).

³⁷ Iaroslavschi, Bozu 2001, p. 133.

³⁸ Purdea 2024b, p. 436-437.

³⁹ *Ibidem*, p. 444.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 438.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Ciută, Borangic 2018, p. 35-36.

⁴³ Iaroslavschi, Bozu 2001, p. 133.

⁴⁴ Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 48-50.

⁴⁵ Purdea 2024b, p. 649, pl. LXXXI/7-8 și 652, pl. LXXXIV/4.

⁴⁶ Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 47.

⁴⁷ Ciută, Borangic 2018, p. 33; Purdea 2024b, p. 151, 445.

⁴⁸ Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 54.

loturile recuperate în urma activităților ilegale de braconaj arheologic astfel de piese au fost identificate în depozitele de la Piatra Roșie (I) și (IV)⁴⁹.

Barda a fost asociată activităților de tâmplărie, fiind utilizată pentru cioplirea lemnului în vederea obținerii suprafețelor plane⁵⁰. Piese similare provin de la Grădiștea de Munte, Căpâlna, Piatra Craivii etc.⁵¹. După sape, topoare și dolabre, bărzile sunt cele mai numeroase unelte în loturile ridicate de autoritățile judiciare, provenind de la Grădiștea de Munte-*Fețele Albe* (1)⁵², *Valea Rea* și *Dealul cu Crumpeni* (1)⁵³, precum și din loturile R.H.C. (4), Z.M. (3) și Ș.S.I. (1)⁵⁴.

Unealta pentru scobit sau răzuitorul a fost pusă în legătură tot cu meșteșugul tâmplăriei, existând posibilitatea utilizării și în pielărie. Aceste unelte au corpul solid, bătut în patru muchii; una dintre extremități este subțiată pentru fixarea cozii, iar cealaltă este aplatizată, îndoită și ascuțită pe margini, pentru a facilita răzuirea ori scobirea lemnului. Astfel de piese au fost descoperite la Grădiștea de Munte și Costești⁵⁵, iar dintre cele rezultate în urma activităților ilegale de braconaj arheologic, una provine din lotul Piatra Roșie II, indisponibilizat după ce trei braconieri austrieci au fost surprinși în flagrant în cetatea omonimă în anul 2001⁵⁶.

Țâțâna reprezintă o componentă a mecanismului de susținere și funcționare a porților, ușilor sau obloanelor. Pipa se fixează în montantul elementului mobil, în timp ce balamaua, având una dintre extremități modelată sub forma unei bucle, este prinsă pe partea mobilă a ușii, porții sau oblonului. Pipa prezintă o parte bătută în patru muchii, destinată fixării prin batere în montant, și o secțiune circulară, unde se introduce bucla balamalei. Două exemplare se află în depozitul *Piatra Roșie* I⁵⁷, iar alte trei au fost recuperate de arheologi în anul 2000, de pe marginea gropilor de braconaj din cartierul civil de vest al sitului Grădiștea de Munte-*Sarmizegetusa Regia*⁵⁸.

Un al doilea aspect important îl reprezintă stabilirea locului exact al descoperirii lotului, pe baza declarației descoperitorului, completată de cercetările de teren realizate în anul 2015. Documentele judiciare oferă două indicii relevante, deși oarecum contrastante: consultarea hărților istorice și a schițelor întocmite de prof. C. Daicoviciu⁵⁹ a permis localizarea cu precizie a *Pârâului Prelucilor*, însă nu și a toponimului *Ceata*. În aceleași surse

⁴⁹ Sîrbu *et alii* 2005, p. 20; Purdea 2024b, p. 443.

⁵⁰ Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 82.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Bodó, Ferencz 2002, p. 126.

⁵³ Ferencz, Bodó 2004, p. 299.

⁵⁴ Purdea 2024b, p. 155.

⁵⁵ Glodariu, Iaroslavschi 1979, p. 94.

⁵⁶ Ferencz, Bodó 1999-2000, p. 170.

⁵⁷ Sîrbu *et alii* 2005, p. 22, 55.

⁵⁸ Purdea 2024b, p. 635, pl. LXVII/3.

⁵⁹ Daicoviciu, Ferenczi 1951, p. 45-46, cu ilustrație la fig. 29.

cartografice apare însă masivul denumit *Dial Csata* situat între vârfurile *Brusturelu* și *Groape*, de unde curge *Valea Cetii*, care se varsă în *Valea Ulmului*, iar aceasta la rândul ei în *Valea Anineșului*. De la *Valea Cetii* au derivat probabil și toponimele *Comărnicele Cetei* și *Fața Cetei*, menționate în literatura de specialitate.

Aurora Pețan⁶⁰ semnalează o posibilă confuzie în identificarea *Feței Cetii* în lucrările de specialitate, localnicii numind această zonă, de fapt, *Pădini* sau *La Pădini*. În orice caz, un aspect relevant pentru localizare îl constituie descoperirile de piese metalice. Rapoartele de cercetare arheologică coordonate de prof. C. Daicoviciu⁶¹ în anii '60, studiul colectivului coordonat de prof. I. Glodariu⁶² în 1996 și cercetările de teren ale Aurorei Pețan semnalează pe *Fața Cetii/La Pădini* prezența unor obiecte de fier.

Pe baza acestor date, este plauzibil ca lotul de unelte de la *Pârâul Prelucilor* (zona Ceata) să fi provenit din așezarea civilă de la *Pădini* (Fața Cetei).

Pornind de la premisa că locuirea civilă din arealul Munților Orăștiei a fost densă, așa cum au concluzionat arheologii încă din anii '50 ai secolului trecut⁶³, descoperirea de artefacte de felul celor prezentate în acest studiu devine explicabilă. În timp ce prezența uneltelor destinate agriculturii și tâmplăriei poate fi legată de activități gospodărești, cea a uneltelor de fierărie presupune existența unui atelier. Se remarcă însă absența nicovalelor și a ciocanelor masive dedicate acestui meșteșug, precum și a lupelilor din fier. Analiza unor depozite identificate arheologic, care conțineau clești pentru fierărie, indică faptul că nicovalele apar doar în situații excepționale. Aceste observații, completate de rezultatele cercetărilor de teren din anul 2015, susțin ipoteza existenței unui atelier în arealul respectiv.

Analiza altor loturi recuperate de pe marginea gropilor de braconaj sau de pe pantele dealurilor siturilor de la Grădiștea de Munte arată că, în general, la îngroparea uneltelor nu se practica o selecție riguroasă, astfel încât uneltele agricole să fie separate de cele destinate fierăriei sau tâmplăriei. Această observație trebuie însă tratată cu precauție, în special în cazul artefactelor recuperate de la braconieri, care nu înregistrau informații despre categoriile de bunuri găsite împreună. Mai mult, aceștia practicau, de regulă, o selecție la fața locului, păstrând doar obiectele mai bine conservate și mai ușor de transportat⁶⁴. Singurele date de încredere în astfel de situații provin din

⁶⁰ Pețan 2015, p. 152.

⁶¹ Daicoviciu *et alii* 1961, p. 317; Daicoviciu 1964, p. 119.

⁶² Glodariu *et alii* 1996, p. 82.

⁶³ Daicoviciu, Ferenczi 1951, p. 43.

⁶⁴ O astfel de afirmație a fost reținută și în cazul depozitului de unelte de la Piatra Roșie, predat Muzeului Castelului Corvinilor în anul 1995, despre care „donatorul” a declarat că l-a constituit din unelte abandonate în apropierea cetății de la Piatra Roșie, în urma activităților de braconaj arheologic, luând dintre acestea atât cât a putut transporta într-un sac, pe cele mai bine păstrate. Vezi Sirbu *et alii* 2005, p. 7.

documentația de șantier întocmită de membrii colectivului de cercetare arheologică, care conștientizau importanța acestor informații. Paznicii siturilor nu pot fi considerați surse credibile, deoarece ei colectau artefactele abandonate și le predau ulterior, în cantități mai mari, coordonatorului șantierului⁶⁵.

Un al treilea aspect care necesită clarificare se referă la cererea pieței pentru astfel de bunuri. Analiza comerțului internațional cu antichități indică faptul că uneltele dacice destinate fierăriei, tâmplăriei sau agriculturii nu apar în cataloage de licitație sau în vânzări online. Excepție fac armele, în special cele curbe de tip *sica*⁶⁶, pentru care colecționarii manifestă un interes crescut, dat fiind caracterul lor unicat. În documentele judiciare sunt consemnate câteva situații în care loturi de unelte au fost reținute de autorități înainte de a fi vândute persoanelor care se declarau colecționari⁶⁷. De asemenea, există cazuri în care astfel de artefacte, dobândite prin achiziție sau donație, au ajuns ulterior la instituțiile muzeale.

La finalul acestei prezentări, un alt lot de unelte din Munții Orăștiei, predat tot în timpul urmării penale de către o persoană cercetată, poate oferi informații suplimentare. Documentele judiciare consultate indică faptul că Corcoduș a fost cercetat în anul 2014 pentru infracțiunile de furt calificat și spălare de bani, în contextul implicării sale în traficul cu bunuri și monede antice, prin intermediul căruia a facilitat valorificarea unor artefacte către R.H.C., care a predat în 2005 un lot de 124 de piese, inclusiv unelte, Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca⁶⁸.

Prin intermediul lui R.H.C., Corcoduș a intrat în contact cu un individ denumit Șofron (nume atribuit), căruia i-a vândut bunuri arheologice în mai multe rânduri; tranzacțiile au fost surprinse în flagrant. În perioada 1995-2004, R.H.C. și Șofron au vizitat frecvent zona Munților Orăștiei, cazându-se la Corcoduș și desfășurând detecții și săpături neautorizate în siturile arheologice⁶⁹.

În aceste condiții, nu este exclus ca o parte din uneltele ajunse la muzeul clujean să provină din zona *Pârâului Prelucilor*, *Vârful lui Hulpe* sau *La Pădini (Fața Cetei)*, locuri în care gropile erau vizibile încă în 2010 și pe care Corcoduș

⁶⁵ Este edificator, în opinia mea, exemplul oferit de I. V. Ferencz în anul 2001, cu privire la un lot de unelte predat de paznicul monumentelor de la Grădiștea de Munte, în luna iunie 2000, care ar fi provenit, potrivit spuselor acestuia, de la Fețele Albe. Numai că, atunci când arheologii i-au cerut să le indice locurile din care proveneau piesele, paznicul i-a condus la mai multe gropi, aflate la distanțe apreciabile unele de altele, mărturisindu-le că o parte dintre artefacte (fără a putea preciza care anume) ar proveni de pe Dealul Grădiștii. Vezi Ferencz 2001, p. 151-152, nota 3.

⁶⁶ Pentru câteva astfel de cazuri vezi Purdea, Borangic 2025 (în curs de apariție).

⁶⁷ Este vorba despre loturile A.A.I. și Z.M., pe care le-am menționat deja în cuprinsul studiului.

⁶⁸ Acest lot a fost publicat în literatura de specialitate cu proveniența declarată „cetatea de la Piatra Roșie”, de unde și denumirea de Piatra Roșie IV. Vezi Purdea 2024b, p. 440-446.

⁶⁹ Conform Ordonanței din Dos. pen. nr. 121/P/2014 al Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, f. 7.

le cunoștea, având experiență anterioară de recoltare a obiectelor. Până la realizarea analizelor metalografice și a probelor de sol care să confirme sau să infirme această origine, afirmația trebuie tratată ca o ipoteză de lucru, și nu ca o certitudine.

Concluzii

Analiza pieței artefactelor arată că uneltele de tipul celor studiate nu sunt căutate de colecționarii internaționali, ci doar de pseudocolecționari locali, ceea ce a generat o piață informală cu tranzacții de valoare modestă⁷⁰. Din acest motiv, persoanele implicate în astfel de activități au fost, de regulă, sancționate contravențional. Demersul relevă totodată rolul autorităților judiciare și al comunității locale în recuperarea și conservarea artefactelor, chiar dacă informațiile furnizate nu sunt întotdeauna complete.

Deși au trecut 21 de ani de la predarea pieselor către instituția muzeală, acestea nu au beneficiat de intervenții de restaurare. Această situație poate fi explicată prin prioritățile instituționale și limitările resurselor materiale și umane, dar valorificarea științifică și expozițională rămâne limitată. Integrarea acestor piese în viitoare programe de restaurare ar contribui la stabilizarea lor fizică și la valorificarea lor în cercetare și activitatea muzeală.

În fine, pentru o evaluare mai precisă a provenienței sunt recomandate analize metalografice și pedologice, precum și comparații cu alte loturi similare din regiune.

Analiza uneltelor de la Grădiștea de Munte-*Pârâul Prelucilor* a evidențiat importanța datelor din arhivele autorităților judiciare, care completează informațiile istorice și furnizează detalii despre contextul arheologic. Demersul a demonstrat, totodată, precaritatea informațiilor atunci când lipsesc datele de teren, iar asemănarea toponimelor poate conduce la interpretări confuze dacă datele nu sunt verificate cu acribie.

Lotul format din cele 11 unelte, deși mai puțin spectaculos, este valoros din punct de vedere științific. Acesta completează informațiile despre organizarea meșteșugurilor și activitățile gospodărești ale comunităților dacice din Munții Orăștiei. De asemenea, studiul încearcă să scoată în evidență necesitatea stabilirii locului de proveniență, pentru a evita interpretări eronate cauzate de pierderea sau redistribuirea obiectelor prin activități ilegale.

⁷⁰ Această observație a rezultat din analiza bunurilor oferite spre vânzare în cadrul licitațiilor internaționale, efectuată în perioada 2018-2025, unde au avut prioritate emisiunile cu legenda *Koson* și *Koson-Droyeis*, precum și armele unicate, cum ar fi pumnalele sica. Vezi, în acest sens, Purdea 2024a, p. 279-311 și Purdea, Borangic 2025 (în curs de apariție). Nu am identificat în aceste vânzări niciun artefact din categoria celor prezentate în acest studiu; însă atât acest lot, cât și altele deja publicate în literatura de specialitate au fost indisponibilizate de autoritățile judiciare în momentul în care urmau să fie valorificate către terți. Vezi Ciută, Borangic 2018, p. 31-46 și Purdea 2024b, p. 148-149.

Explanation of Figures

- Fig. 1.** Map of the area in which the assemblage was identified.
Fig. 2. The Pârâul Prelucilor tool assemblage transferred to the Museum of Ethnography and Folk Art in Orăștie, July-August 2004.
Fig. 3. The Pârâul Prelucilor tool assemblage: blacksmith's tongs.
Fig. 4. The Pârâul Prelucilor tool assemblage: hoes.
Fig. 5. The Pârâul Prelucilor tool assemblage: artefacts associated with blacksmithing and woodworking (1 - hinge, 2 - blacksmith's hammer, 3 - hatchet, 4 - mandrel, 5 - woodworking tool for hollowing).

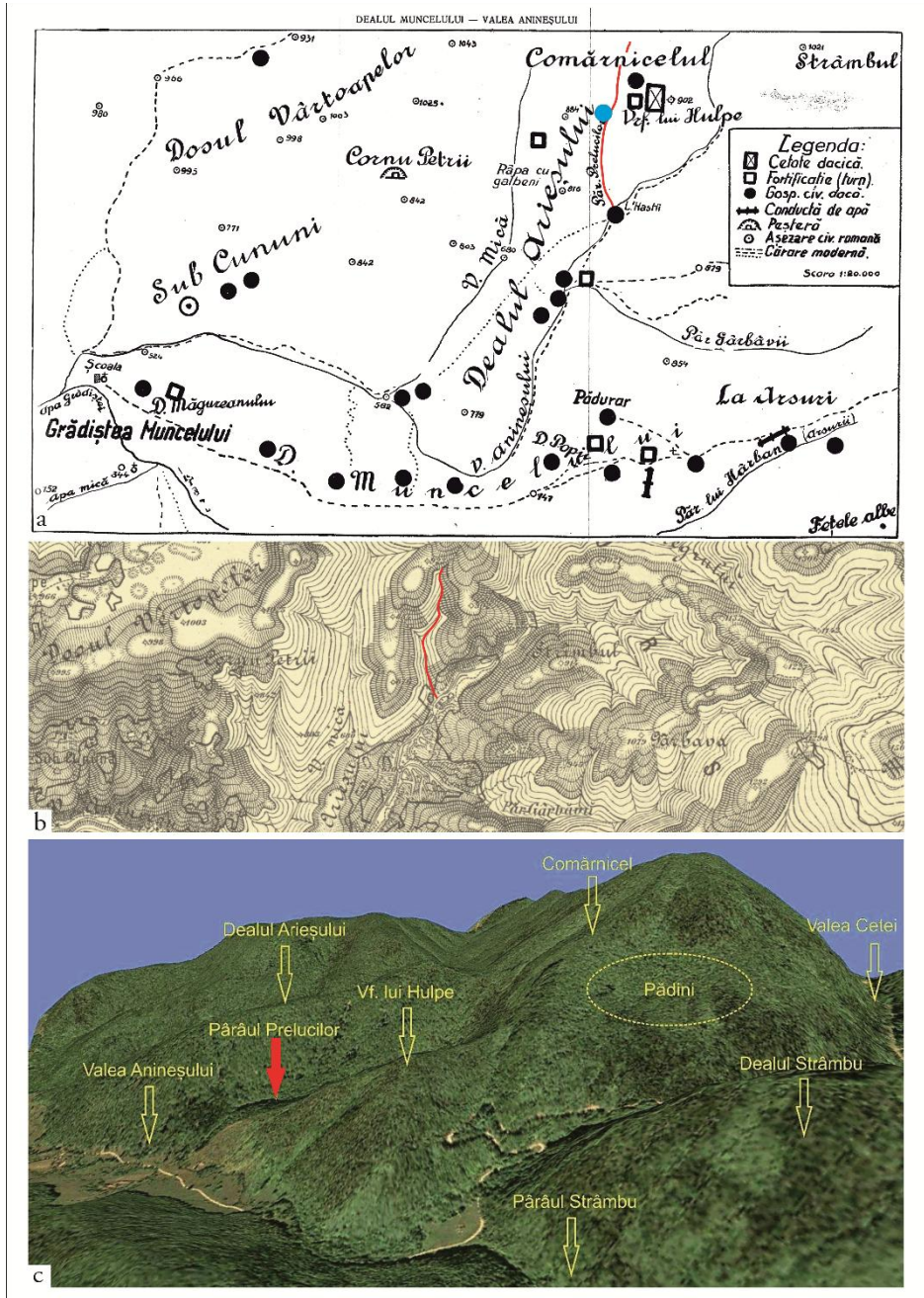
Abrevieri bibliografice

- Bodó, Ferencz 2002 – Cristina Bodó, Iosif Vasile Ferencz, *Unelte meșteșugărești descoperite în așezarea dacică de la Fețele Albe*, în Cornel Gaiu (coord.), *Ateliere și tehnici meșteșugărești. Contribuții arheologice / Ateliers et techniques artisanaux. Contributions archeologiques*, Cluj-Napoca, 2002, p. 121-143.
- Căsălean 2019 – Adrian Cătălin Căsălean, *Artefacte din Munții Orăștiei aflate în depozitul Muzeului de Etnografie și Artă Populară din Orăștie*, în Sorin Forțiu (ed.), *ArheoVest, VII/1. In Honorem Sabin Adrian Luca. Interdisciplinaritate în Arheologie, Timișoara, 23 noiembrie 2019*, Seghedin, 2019, p. 355-364.
- Chișu, Benea 2001 – Ștefan Chișu, Doina Benea, *Unelte descoperite în zona Munților Orăștiei*, în Eugen Iaroslavschi (ed.), *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, Bibliotheca Musei Napocensis XX, Cluj-Napoca, Deva, 2001, p. 143-149.
- Ciută 2016 – Marius Ciută, *Detectorismul, între amatorism și nevoia de îmbogățire. O încercare de a schița profilul detectoristului din România (1993-2016)*, în Sergiu Musteață (coord.), *Tendințe curente în protecția patrimoniului arheologic în România și Republica Moldova*, Chișinău, Iași, 2016, p. 135-148.
- Ciută, Borangic 2018 – Marius-Mihai Ciută, Cătălin Borangic, *A Recently Recovered Lot of Iron Tools and Weapons Originating in the Area of Orăștiei Mountains*, în Brukenthal. *Acta Musei*, XIII/1, 2018, p. 31-46.
- Crișan, 1997 – Ioan Crișan, *Comorile dacilor îi fac pe moși multimilionari*, în *Ziua*, 6 iunie 1997, p. 16.
- Daicoviciu, Ferenczi 1951 – Constantin Daicoviciu, Alexandru Ferenczi, *Așezările dacice din Munții Orăștiei*, București, 1951.
- Daicoviciu et alii 1961 – Constantin Daicoviciu, Octavian Floca, Ștefan Ferenczi, Ion Horațiu Crișan, Nicolae Vlăsa, Hadrian Daicoviciu, Gheorghe Cazimir, Attila Palkó, *Șantierul arheologic Grădiștea Muncelului (r. Orăștie, reg. Hunedoara)*, în *Materiale și cercetări arheologice*, VII, 1961, p. 301-320.
- Daicoviciu 1964 – Hadrian Daicoviciu, *Addenda la „Așezările dacice din Munții Orăștiei”*, în *Acta Musei Napocensis*, I, 1964, p. 111-124.
- Ferencz 2001 – Iosif Vasile Ferencz, *Câteva unelte agricole descoperite la Grădiștea Muncelului*, în Eugen Iaroslavschi (ed.), *Studii de*

- istorie antică. *Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, Bibliotheca Musei Napocensis XX, Cluj-Napoca, Deva, 2001, p. 151-158.
- Ferencz, Bodó 1999-2000 – Iosif Vasile Ferencz, Cristina Bodó, *Noi piese descoperite la Piatra Roșie (jud. Hunedoara)*, în *Sargetia*, XXVIII-XXIX, 1999-2000, p. 169-181.
- Ferencz, Bodó 2004 – Iosif Vasile Ferencz, Cristina Bodó, *Dacian Iron Tools Discovered in the Area of the Dacian Kingdom Capital*, în Adriana Pescaru, Iosif Vasile Ferencz (ed.), *Daco-geții. 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei*, Acta Musei Devensis, Deva, 2004, p. 297-306 (cu completare la erată).
- Ferencz, Rădeanu 2002 – Iosif Vasile Ferencz, Virginia Rădeanu, *Câteva piese descoperite de curând în împrejurimile cetății dacice de la Piatra Roșie*, în Cornel Gaiu (coord.), *Ateliere și tehnici meșteșugărești. Contribuții arheologice / Ateliers et techniques artisanaux. Contributions archeologiques*, Cluj-Napoca, 2002, p. 145-159.
- Glodariu, Iaroslavschi 1979 – Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci (sec. II î.e.n. - I e.n.)*, Cluj-Napoca, 1979.
- Glodariu et alii 1996 – Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, Adriana Rusu-Pescaru, Florin Stănescu, *Sarmizegetusa Regia. Capitala Daciei preromane*, Acta Musei Devensis, Deva, 1996.
- Glodariu et alii 2002 – Ioan Glodariu, Gelu Florea, Liliana Suci, Eugen Iaroslavschi, Gabriela Gheorghiu, Adriana Pescaru, Cristina Bodó, *Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara [Sarmizegetusa Regia] Punct: Dealul Grădiște*, în *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2001*, București, 2002, p. 149-150.
- Iaroslavschi 2005 – Eugen Iaroslavschi, *Fierarii Sarmizegetusei Regia*, în *Dacoromania*, 22, 2005 (online), https://www.dacoromania-alba.ro/nr22/fierarii_sarmizegetusei.htm.
- Iaroslavschi, Bozu 2001 – Eugen Iaroslavschi, Ovidiu Bozu, *Descoperiri dacice la Grădiștea Muncelului – „Râpa cu Galbeni”*, în Eugen Iaroslavschi (ed.), *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, Bibliotheca Musei Napocensis XX, Cluj-Napoca, Deva, 2001, p. 127-141.
- Iaroslavschi, Mateescu 2011 – Eugen Iaroslavschi, Răzvan Mateescu, *Dacian Iron Blooms Discovered in the Area of Sarmizegetusa Regia*, în *Acta Musei Napocensis*, 45-46/I, 2008-2009, p. 99-133.
- Lazăr 2020 – Augustin Lazăr, *Protecția patrimoniului cultural național – dreptul fundamental la cultură*, în Cristian Dumitru Miheș (ed.), *Omagiu. Mirișan Valentin. În onoare Valentin Mirișan: Gânduri, studii și instituții*, București, 2020, p. 132-145.
- Lazăr 2024 – Augustin Lazăr, *Most Wanted: tezaurul regal dacic „Evrîka”, urmărit prin O.I.P.C. – Interpol – spirala Cristie’s, 800-1000 de stateri Lysimach (cca 9,70 kg aur), 2000 de denari romani*, în *Pro Lege*, 1, 2024, p. 98-156.
- Lazăr 2025 – Augustin Lazăr, *Most Wanted: tezaure regale dacice furate din situl Sarmizegetusa Regia și urmărite prin O.I.P.C. – INTERPOL*, în *Pro Lege*, 1, 2025, p. 53-122.
- Lazăr, Condruz 2007 – Augustin Lazăr, Aurel Condruz, *Corpus Juris Patrimonii: patrimoniul cultural național: doctrină și jurisprudență. Acte normative*, București, 2007.

Artefacte decontextualizate prin activitățile de braconaj arheologic din Munții Șureanu

- Pețan 2015 – Aurora Pețan, *Cetatea dacică de pe Vârful lui Hulpe*, în *Rapoartele Centrului de Studii al Fundației Dacica*, 6, 2015, p. 123-171, www.cercetare.dacica.ro/rapoarte/2015-6.pdf.
- Pețan 2018 – Aurora Pețan, *Sarmisegetusa Regia. 1. Descoperirea cetății*, Alun, 2018.
- Plantos 2005 – Cristinel Plantos, *Cetatea și așezarea dacică de la Piatra Craivii*, în *Fierul și artefactele sale*, catalog de expoziție, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, 2005, p. 13-17.
- Purdea 2019 – Claudiu Purdea, *De la căutarea de comori la braconaj arheologic în Munții Șureanu (I). Un istoric al descoperirilor de tezaure*, în *Terra Sebus*, 11, 2019, p. 139-221.
- Purdea 2024a – Claudiu Purdea, *Tezaure pierdute? Situația emisiunilor Koson și Koson-Drouies prezentate la licitațiile publice din ultimii 30 de ani/Lost Treasures? The Situation of the Koson and Koson-Drouies Emissions Presented at Public Auction over the Past 30 Years*, în Augustin Lazăr, Sorin Alămoreanu, Marius M. Ciută (ed.), *In memoriam Dr.H.c. Barbara Deppert-Lippitz. Combaterea spălării bunurilor culturale pe piața antichităților – Rolul expertului judiciar/Fighting the Laundering of Cultural Goods on the Antiques Market – The Role of the Judicial Expert*, București, 2024, p. 279-311.
- Purdea 2024b – Claudiu Purdea, *Braconarea patrimoniului arheologic din Munții Șureanu. Istorie și jurisprudență*, Cluj-Napoca, 2024.
- Purdea, Borangic 2025 – Claudiu Purdea, Cătălin Borangic, *Recuperarea informației istorice distruse de braconajul arheologic din Munții Șureanu. Studiu de caz: trei pumnale de tip sica*, în *Memoria Antiquitatis*, XLI, 2025 (în curs de apariție).
- Sîrbu et alii 2005 – Valeriu Sîrbu, Nicolae Cerișer, Vasile Romulus Ioan, *Un depozit de piese dacice din fier de la Piatra Roșie (sat Luncani, com. Boșorod, județul Hunedoara)/ A Deposit of Dacian Iron Objects at Piatra Roșie (Luncani Village, Boșorod Commune, Hunedoara County)*, Alba Iulia, 2005.
- Trohani 2003 – George Trohani, *Un eventual „depozit de obiecte din fier” descoperit în zona Sarmizegetusa*, în *Sargetia*, XXXI, 2003, p. 143-158.

Pl. I. Hărți ale zonei din care provin uneltele din lotul de la *Pârâul Prelucilor*, cu evidențierea toponimului (a – Daicoviciu, Ferenczi 1951, b – Franzisco-Josephinische Landesaufnahme, Österreichische Staatsarchiv, c – Pețan 2015)

Pl. II. Lotul de unelte de la *Pârâul Prelucilor* predat Muzeului de Etnografie și Artă Populară din Orăștie în perioada august-septembrie 2004

Pl. III. Lotul de unelte de la *Pârâul Prelucilor* – clești de fierărie

Pl. IV. Lotul de unelte de la *Pârâul Prelucilor* – sape

Pl. V. Lotul de unelte de la *Pârâul Prelucilor* – unelte de fierărie și tâmplărie (1 – țâțână, 2 – ciocan de fierar, 3 – bardă, 4 – dorn, 5 - unealtă pentru scobit lemnul)